

nyt käsitteen kattavan kaikkia Venäjän historian erityispiirteitä, etenkin vallankumousta edeltäneen Venäjän sisällä vallinneita lukuisia ja keskenään ristiriitaisia käytänteitä ja kokemuksia. Kaikki osallistujat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että homogeenisen asuttajakolonialismikäsitteen sijaan olisi syytä puhua pikemminkin erilaisista asuttajakolonialismeista. Sen sijaan, että tutkimuksessa pyrittäisiin mahduttamaan venäläinen imperialismi kaikkine sen muotoineen valmiisiin käsitteisiin, olisi tärkeämpää

löytää sellaisia käsitteitä, joiden kautta saadaan tunnistettua ja avattua nimenomaan Venäjän suurvaltapolitiikan ja imperialististen diskurssien ominaisuuksia. Näitä diskursseja tarkasteltaessa ei ole kuitenkaan varaa unohtaa niitä ääniä ja kokemuksia, jotka ovat jääneet Venäjän suurvaltapolitiikan jalkoihin.

Eeva Kuikka
Tampereen yliopisto

Rakennusperintö ja sota -seminaari

Taidehistorioitsija Lars Petterssonin (1918–1993) kuolemasta tuli 4.4.2023 kuluneeksi 30 vuotta. Vuosina 1951–1981 Pettersson toimi Helsingin yliopiston taidehistorian professorina. Hänen jatkosodan aikaisesta toiminnastaan puhuttiin paljon tieteellisessä seminaarissa ”Rakennusperintö ja sota”, joka pidettiin helmikuun toisena päivänä Tieteiden talossa Helsingissä. Ajallisen sattuman kautta seminaari olikin suurlta osin professori Petterssonin muistotilaisuus.

Seminaarikeskustelujen ytimessä oli kysymys, miten arkkitehtuuri, ja kulttuuri yleensä, suojataan sotien aikana. Seminaarissa kuultiin useita mielenkiintoisia esitelmiä, mutta tähdenä ja pääpuhujana oli tunnettu pietarilainen taidehistorioitsija ja kulttuurivaikuttaja Mihail Miltšik. Hän esitteli perusteellisesti toimittamansa teoksen, joka julkaistiin 2020. Kyseessä on venäjäksi käännetty ja runsaasti kuvitettu Lars Petterssonin kirja *Arhitektura derevjannyh*

Seminaari ”Rakennusperintö ja sota”. Kuva: Marina Vituhnovskaja-Kauppala.

tserkvei i tsasoven Zaonežja ("Äänisniemen puukirkkojen ja -tsasounien arkkitehtuuri"). Petterssonin sodanaikainen työ ja tämän teoksen tarina ovat niin ainutlaatuisia, että kuvaan niitä laajemmin.

18. lokakuuta 1941 Suomen armeijan ylipäällikkö marsalkka Mannerheim määräsi nykyisen Museoviraston edeltäjän Muinaistieteellisen toimikunnan esityksestä 23-vuotiaan taidehistorian maisterin, vänrikki Lars Petterssonin Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan käyttöön huolehtimaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden pelastamisesta ja talteen ottamisesta. Nämä alueet, ja erityisesti Äänisjärven keskelle ulottuva luonnon- ja kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen Äänisniemi, olivat tunnettuja jo muinaisista ajoista siellä säilyneestä omaperäisestä kansankulttuurin perinteestä, ennen kaikkea puuarkkitehtuurista. Apulaisekseen Pettersson sai tykkimies, kuvanveistäjä ja akvarellisti Oiva Heleniuksen. Tehtävänä oli muistomerkkien suojeleminen, ja Pettersson teki jatkuvaa valistustyötä sotilaiden ja upseerien

keskuudessa. Hänen työnsä sisältö ja merkitys on kuitenkin paljon laajempi kuin puuarkkitehtuurin huipputeoksien suojeleminen, vaikka tämäkin työ ansaitsee huomattavaa arvostusta. Mitä enemmän Pettersson tutustui aineistoonsa, sitä suurempi oli sen lumoava vaikutus häneen. Pian hän ei voinut enää rajoittaa toimintaansa vain suojeeluun. Paljon myöhemmin professori kertoi minulle, että muistomerkit olivat hänestä niin kiinnostavia, ettei riittänyt vain lukkojen ripustaminen niiden oviin. Tärkeätä oli tehdä se niin, että jos ne tuhoutuisivat, niin kuitenkin jotain jäisi jäljelle. Petterssonin ja Heleniuksen huomio kiinnittyi tutkimukseen.

Äänisniemen kirkkojen ja tsasounien tutkimushanke kesti melkein kaksi vuotta, lokakuusta 1942 kesäkuuhun 1944. Pettersson ja Helenius kiersivät lähes 160 asutuspaikkaa valokuvaten, mitaten ja luetteloiden arkkitehtoniset kohteet. Kaikkiaan he tutkivat 35 kirkkoa ja sata tsasounaa. Kyseessä oli ensimmäinen täydellinen rakennustaiteen aarteiden inventointi, systematisointi ja perustutkimus tällä seudulla. Pet-

Kuva 2: Lars Pettersson. Mihail Miltšikin henkilökohtainen kokoelma.

terssonin valokuvakokoelmassa, joka laadittiin silloin ja joka sijaitsee nyt Kansallisarkistossa, on yli 2 500 otosta. Aineiston arvoa lisää se, että niissä on ainoa jälkipolville jäänyt todiste suuresta osasta näistä muistomerkeistä, koska yli puolet tutkituista rakennuksista on sodan jälkeen tuhoutunut.

Petterssonin valtava aineisto oli pohjana hänen väitöskirjalleen, joka valmistui vuonna 1950. Tämä kirja, *Äänisniemen kirkollinen puuarkkitehtuuri*, käännettiin myöhemmin epävirallisesti venäjäksi. Kirjoituskoneella kirjoitettuja liuskoja säilytettiin huolellisesti ja käytettiin Kižin ulkoilmamuseon kirjastossa. Olin silloin museon varajohtajana ja muistan, miten unelmoimme mahdollisuudesta tavata Petterssonin, joka teki niin arvokasta työtä sodan aikana. Tästä arvostamastamme asiantuntijasta emme kuitenkaan tienneet juuri mitään. Unelmamme toteutui vasta perestroikan aikana: vuonna 1989 Lars Pettersson kävi Helvi-vaimonsa kanssa Petroskoissa ja Kižillä, osallistui hänelle omistettuun tieteelliseen konferenssiin ja lahjoitti museolle kopiot tutkimusmateriaaleistaan sekä mikrofilmit sotilaspäiväkirjoistaan ja vielä Oiva Heleniuksen akvarellien diakuvia sekä kopiot osasta hänen Äänisniemen kokoelmansa negatiiveista. Matkan järjesti Neuvostoliitto-instituutin johtaja, vuonna 2022 edesmennyt Valdemar Melanko.

Jo silloin, vuonna 1989, Mihail Miltšik silloisessa Leningradissa sai ajatuksen julkaista Petterssonin teokset venäjäksi käyttäen tässä yhteydessä runsaasti hänen tutkimusmateriaalejaan. Työ edistyi hitaasti, mutta tulos on upea. Vuonna 2020 moskovalainen yksityiskustantamo Tri kvadrata julkaisi teoksen 544-sivuisena. Paitsi Petterssonin tekstejä (mm. hänen artikkelinsa Äänisniemen ikonitaiteesta) kirjaan kuuluu runsas piirustuksien, valokuvien ja akvarellien materiaalikokoelma (275 valokuvaa ja 200 arkkitehtonista piirustusta) sekä laajat tieteelliset kommentit.

Rakennusperintö ja sota -seminaarissa Mihail Miltšik esitteli teoksen suomalaisille kuulijoille urotyönä ja korosti, että Petterssonin toimintaa Äänisniemellä voi kutsua korkean humanismin esimerkiksi. Miltšik korosti, että Äänisniemi ei ollut edes ”kansalliseksi” miellettyä karjalaista

vaan puhtaasti venäläistä aluetta. ”Kulttuuri ja tiede”, lausui 88-vuotias monenlaista nähnyt tutkija, ”ovat moraalisesti sodan yläpuolella”. Sodat aina loppuvat, mutta kulttuuri jää ikuisiksi. Petterssonin toiminta sodan aikana oli työtä maailmankulttuurin hyväksi.

Seminaarissa esiintyivät myös dosentti Pekka Kauppala ja FT Hanna Kemppe Helsingin yliopistosta sekä arkkitehtiopiskelija Heljä Nieminen ja professori Panu Savolainen Aalto-yliopistosta. Kauppala kuvaili Irakin, Syyrian, Jemenin ja Ukrainan sotien aiheuttamia rakennusperintötuhoja. Hän korosti, että muistomerkkien henkisen omaksumisen (esim. *irridenta*-tapauksissa) tai vierauden tunne on hyvin olennaista sille, onko aitoa kiinnostusta niiden säilyttämiseen sotaoloissa. Kempin teemana oli venäläisten piirteiden häivyttäminen Suomen ortodoksisista pyhäköistä sotienvälisenä aikana, mikä silloin oli merkittävän systemaattista. Kempin uraauurtavasta työstä näkyy, miten historiallista muistia rakennetaan uudelleen jopa uskonnon alalla. Nieminen kertoi Kotkan Kymminlinnan linnoituksesta ja sitä koskevista tulevaisuudensuunnitelmista, siitä, miten historiallinen muistomerkki voi sopeutua nykypäivän tarpeisiin. Savolainen tarkasteli rakennusperintön ja kriisien törmäyksiä 1700-luvulta nykypäivään ja loi värikkään kaaren Ranskan suuresta vallankumouksesta nykypäivän Suomeen. Hän käsitteli muistomerkkien suojelun, muuttamisen ja purkamisen filosofiaa sekä niiden menettelytapojen kehitystä.

Tieteiden talon luentosali tuli täpötäyteen, ja kuulijat olivat innostuneita ja esittivät paljon kysymyksiä. Läsnä oli myös eräitä Lars Petterssonin oppilaita, jotka muistelivat opettajaansa lämmöllä. Seminaarin järjestäneet Aleksanteri-instituutti, Suomen ICOMOS, Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitos, Pietari-seura sekä Suomi-Venäjä-seuran historian osasto voivat olla erittäin tyytyväisiä vaikeissa oloissa paljon järjestelytyötä vaatineen seminaarin antiin.

Marina Vituhnovskaja-Kauppala
Helsingin yliopiston dosentti, vuosina 1976–1990 Kižin ulkoilmamuseon tieteellinen toimitsija ja varajohtaja